

Interjú Kalotay Kálmánnal

2019

Kollai István: Kedves tanár úr, mikor és miért csatlakozott a Világgazdasági Intézethez (Tanszékhez)? És milyen volt a fogadtatása?

Kalotay Kálmán: 1983. február 1-jén, három nappal az egyetemi diplomám megvédése előtt már a tanszék dolgozója voltam. Forma szerint 1998 végéig maradtam az egyetem, illetve a tanszék alkalmazottjaként, bár 1990 júniusától kezdve fizetés nélküli szabadságon voltam, és valójában az ENSZ-nél dolgoztam (erről részletesen majd később). Jogviszonyom hivatalosan 1999. január 1-jével szűnt meg. Közben 1987-1988-ban 11 hónapig Mexikóban voltam ösztöndíjjal. Így összesen „nettó” hat évet és öt hónapot töltöttem a tanszéken.

A tanszékre több dolog is vonzott. Egyrészt érdekelt a fő kutatási téma: milyen a minket körülvevő világgazdaság, amelybe előbb-utóbb mi is szervesen beépülünk. Másrészt vonzott a szabad életforma, a kötetlen munkaidő, a szellemi szabadság, még akkor is, ha ehhez alacsony fizetés társult. Harmadrészt szerettem tanítani, és a tanítás körülményei jobbak voltak, mint manapság: kisebb, homogénebb csoportokkal, kevés leterheltséggel. És tanítani nemcsak Budapesten lehetett, hanem a vidéki kihelyezett tagozatokon, mivel akkoriban közgazdasági kar csak Pécsen volt. Így járhattam Szegedre éveken keresztül levelezőket tanítani, akik persze mind idősebbek és tapasztaltabbak voltak, mint én. Érdekes, hogy ez akkor sem engem nem zavart, sem a tanítványaimat. A tanszék szellemi környezete is vonzó volt, erről majd az interjú folyamán még később is szívesen ejtek néhány szót.

Munkába állásom elején a fogadtatás igen jó volt. A tanszéknek szüksége volt fiatalokra és a fiatalok friss nézőpontjára is. Egy ideig tanszéki titkár is voltam (az oktatók időbeosztása volt az egyik feladatom), és az egyetem TDK titkára is voltam.

KI: Milyen szellemi és társasági élet jellemezte akkor az intézetet (tanszéket)? (pl. közös programok)

KK: A tanszéken sok szakmailag és emberileg is értékes ember dolgozott. Hárman voltak olyanok, akik a nemzetközi szakmai életben is komoly szerepet játszottak: Simai Mihály akadémikus, aki akkor már az MTA Világgazdasági Kutató Intézet igazgatója volt, de nálunk is tartott órákat a világgazdaság és az ENSZ aktuális kérdéseiről, Szentés Tamás, a világgazdasági elméletek szakértője, és Palánkai Tibor, az integráció és a jövőbeli EU elemzője. De ne felejtjük el a többieket sem (remélem, hogy az emlékezetem nem ejt ki senkit; ha igen elnézését kérem). A tanszék „öregjei”-nek számított Nyilas József, aki, ha emlékezetem nem csal, a legelején a tanszéket vezette, és a háromkötetes „Korunk Világgazdaságá”-t szerkesztette, és Gyenge Zoltán. A tanszéken oktatott Surányi Sándor és Gál Péter (Péter alakja az örök cigarettával a szájában mindig előttem van), egy ideig Rostoványi Zsolt és a sajnos korán elhunyt felesége - a tanszék oktatói diszkrét távolságból figyelték az udvarlást, az egész annyira szép és romantikus volt-, valamint témavezetőm, Kollár Zoltán és az Amerikából frissen visszatért Magas István, aki akkor még híresebb volt vízilabdás sikereiről, mint a nemzetközi pénzügyi elemzésekről, továbbá, a szigorú vizsgáztatásairól híres Petrasovits Anna, aki 1990-ben megpróbálta – sikertelenül – feltámasztani a Szociáldemokrata Pártot, majd eltűnt a közéletből, de a tanszékről is. Állítólag most is vállalkozó valahol. A néhai Kollár Zoltánról, a témavezetőmről külön is meg kell emlékezni. Voltak olyanok, akik nem tartották igazán nagy Latin-Amerika elemzőnek és spanyol tudását is bírálták. Azért az elemzései egyáltalán nem voltak rosszak, és én rengeteget köszönhetek neki. Mindig kiállt mellettem, elviselte mániáimat és időnkénti lusta periódusaimat is. Szó nélkül elfogadta, amikor témát akartam váltani. Így utólag szeretném köszönetemet kifejezni.

Azután ott voltak a fiatalok, akik közül végül senki sem maradt a tanszéken, mint ahogy én sem. De ezt nem lehetett előre sejteni. A hangulat jó volt közöttünk, különösen a közös szobában. Ha emlékezetem nem csal, csak a legidősebb, Gelényi Csaba, a jelenlegi buenos aires-i nagykövet rendelkezett saját szobával. A többiek mind a könyvtárban ültünk, ami persze tovább erősítette a társas életünket. Ott volt Csata Sándor, aki később informatikai vállalkozó lett, Kiss Balázs, akinek már diákkorában könyve jelent meg a világgazdasági elméletekről, és aki mégis inkább politikatudományra váltott, valamint a nemrég fiatalon elhunyt Kormos Miklós, aki nagy bankár lett.

Ne feledkezzünk meg Klárikáról és Riáról, a két titkárőről, valamint Éváról, a tanszéki könyvtárosról. Mind a hárman nagyszerű, kedves és művelt emberek voltak. Nekem csak jó emlékeim vannak róluk.

Ha a tanszék megjelenik lelki szemeim előtt, akkor mindig a Kinizsi utca-Zsil utca sarkán álló épületet látom, pedig azt a rendszerváltás után vissza kellett adni a református egyháznak. Valahogy az az épület derűsebb, naposabb volt, mint a főépület, és az sem volt elhanyagolandó szempont, hogy közvetlenül mellette, a Zsil utcában volt az egyetem könyvtár.

Mivel a fizetés nem volt magas, állandóan szükségünk volt kiegészítő kereseti lehetőségekre. Ilyenek voltak az OTKA pályázatok, amelyeket elsősorban Kollár Zoltán szerzett számunkra. Ezek legalább kapcsolódtak a kutatási témáinkhoz. E mellett Palánkai Tibor anyagainak angolra fordításával is tudtam plusz pénzt keresni. Ez úgy nézett ki, hogy napközben Tibor megszerkesztette és Klárikának lediktálta az anyagot, én este átvettem, az éjszaka folyamán kézzel lefordítottam (számítógémem még sokáig nem volt), reggel bevittem az anyagot a tanszékre, ahol Klárrika legépelte azt, remélve, hogy kellően olvasható a kézírásom, és én siettem haza aludni. Akkor még voltam annyira fiatal, hogy a szervezetem bírta ezt, és már csak azért kellett izgulni, hogy aznap délelőtt ne kelljen szemináriumot tartanom, legfeljebb csak délután vagy másnap. Természetesen, Tibor mindig átnézte és finomította a majdnem kész fordításokat. (Nem az angoljával volt gond, hanem az ideje hiányzott hozzá.)

A legjobb anekdotám abból a korszakból feleségem világgazdaságtan vizsgájához kapcsolódik. 1985 őszén nősültem és feleségem annyival volt fiatalabb nálam, hogy még az egyetemre járt, és vizsgáznia kellett világgazdaságtanból (1986 júniusában). Klárikával, a legtapasztaltabb titkárnővel hosszan rágódtunk azon, hogyan lehetne kizárni mindenfajta protekciót. Azt, hogy megnősültem, mindenki tudta a tanszéken, és a többségük személyesen is találkozott már Évával. Ekkor ugrott be Klárikának, hogy Palánkai Tibor, a tanszékvezető volt az egyik kivétel. Ráadásul a feleségem házasságkötés után is megtartott leánykori nevét, ezért a családnév nem mondhatott semmit annak, aki nem ismerte őt alaposan. Ezután már csak be kellett osztani Évát Tiborhoz, és mindenki mást meg kellett kérni, hogy tartsa a száját. És a dolog működött. Én jó tanárként felkészítettem Évát, ő jó diákként mindent szépen megtanult, és Tibor jó vizsgáztatóként alaposan kikérdezte őt. Miután a válaszok is jók voltak, jó szívvvel beírta az indexbe a jelest. Számára csak akkor derült ki, hogy kinek adott ötöst, amikor én az ajtó előtt vártam a vizsgázót, és Klárrika is nagyon mosolygott. Azt hiszem, ő is úgy gondolta, jobb, hogy a dolgok így alakultak, és senki nem kért tőle semmilyen protekciót. Ez egyben azt is mutatja, hogy milyen magas volta tanszék erkölcsi szintje akkor is.

KI: Milyen gazdasági és politikai környezetben működött akkor az intézet (tanszék)?

KK: Ne feledjük el, hogy a nyolcvanas években Magyarország még zárt, de nyitásban levő társadalom volt. Ahogy az első pont alatt említettem, nagyon érdekelt bennünket, hogy milyen a minket körülvevő világgazdaság, amelybe előbb-utóbb mi is beépülünk. Azt megértettük, hogy a szocialista rendszernek előbb-utóbb vége lesz, bár azt nem tudtuk, mikor és hogyan. Azt se felejtjük el, hogy az egy internet nélküli korszak volt, ezért a „Korunk világgazdasága” olyan alapismereteket is adott (kellett, hogy adjon), amelyeket ma már a világhálóról letölthetünk, vagy személyesen megtapasztalhatunk. Abban az időben a halandó magyar turista három évenként utazhatott Bécsbe, persze, csak akkor, ha kapott útlevelet. És nem volt Erasmus. Egyedül az AIESEC létezett, amelyet az egyetem igyekezett maximálisan kihasználni (egyetemistaként én is voltam AIESEC-es).

Mindemellett Magyarország, mint a tábor legliberálisabb tagja, vonzó volt a nyugati látogatók számára, ami megkönnyítette a világgal való kapcsolattartást. Így kerülhettem 1986 nyarán Oslóba a tanszék képviselőjeként békekutatást (*peace research*) tanulni.

A tanszék oktatói többségükben többé-kevésbé marxisták voltak és az MSZMP tagjai, legalábbis forma szerint, de nem voltak doktrinerek, a praktikus megoldásokat (egyaránt) keresték a magyar problémákra, és a sztálini utat mindenképpen elutasították. Szentés Tamás anyagaiban a marxi elmélet fontos helyet töltött be, mások anyagaiban inkább csak felszínes referencia volt. A fiatalok számára az MSZMP-tagság többé-kevésbé ajánlott volt, de nem kötelező. Én például sosem léptem be, és csak Gyenge Zoltán emlegette néhanapján, hogy szükség lenne rám a pártban.

Az én személyes történetem egyébként az ENSZ-be való jelentkezésem keresztül kötődött a tanszék rendszerváltás körüli átalakulásához. Azt tudni kell, hogy 1988-ig magyar csak egyféleképpen juthatott az ENSZ-be: a Külügyminisztériumon keresztül. Az idők változását jelezte, hogy 1989-ben a magyar kormány tudtommal először a története folyamán elfogadta, hogy az ENSZ maga rendezzen felvételi vizsgát Budapesten, és maga döntse el a saját kritériumai alapján, hogy kit vegyen fel. Bora Gyula, az egyetemünk akkori rektorhelyettese rögtön riasztotta az összes szóba jöhető fiatalot, hogy adják be a pályázatukat, és mutassák meg a külügyeseknek, hogy nem rosszabbak náluk. A Világgazdasági Tanszék vezetése rögtön kapcsolt, és könnyen meggyőzött arról, hogy jelentkezsek. A többi már történelem. Az írásbeli és szóbeli alapján az ENSZ egy kutatóintézeti dolgozót, egy újságíró és egy egyetemi dolgozót vett fel, a Külügyből pedig senkit. Az a bizonyos egyetemi ember én voltam. Persze, amikor 1990-ben

megjött a konkrét állásajánlat, nem gondoltam, hogy utána 29 évvel is ott fogok dolgozni, és ezzel a világgazdasági tanszéki pályafutásom véget ér. Sokkal inkább számítottam egy pár éves tapasztalatszerzésre. A dolgok azonban másképp alakultak.

KI: Mi volt a legemlékezetesebb kurzus, amelyet oktatott és miért?

KK: Mindig is a Világgazdaságtan szemináriumait szerettem a legjobban, akár Budapesten, akár Szegeden. Szerettem a kisebb csoportos oktatást, a diákokkal folytatott közvetlen dialógust. Engem nem csak az érdekelt, hogy ki milyen tényt tanul meg, hanem az is, hogy ki mennyire tanul meg gondolkodni és kérdéseket feltenni.

A legemlékezetesebb előadásomat Tatabányán tartottam nagyjából a berlini fal lebontása tájékán. Arról beszéltem, hogy a külgazdasági környezetünk meg fog változni, ismét a németek lesznek a fő külgazdasági partnereink, nem pedig Szovjetunió, az intézményes kapcsolatok is szorosabbá válnak majd, magántulajdon lesz és kapitalizmus, de hogy ezen utóbbi hogyan fog kinézni, még nem tudhatjuk. A hallgatóság először nagyon meglepetten hallgatta ezeket a dolgokat, de aztán kérdéseket tettek fel arról, hogy hogyan is néz majd ki ez az új világ, és én bevallhattam, hogy sok részlet számomra sem világos. Például próbáltuk kitalálni, hogy lesz-e munkanélküliség. A többség úgy gondolta, hogy valamennyi lesz, de remélte, hogy nem sok. Valószínűleg túlságosan lebecsültük az átalakulás társadalmi költségét, pedig a tanszék kutatói ismerték a valós nyugati kapitalizmus működését.

KI: Mit gondol, miben volt rendhagyó a Világgazdasági Intézet (Tanszék) tevékenysége? Miben alkotott maradandót az intézet (tanszék)?

KK: A Világgazdaságtant nem mindenütt tanítják külön tantárgyként. Ennek egyik oka az, hogy a téma eredendően interdiszciplináris. Van benne elmélet és „gyakorlat”, közgazdaságtan, gazdaságtudomány, valamennyi politikatudomány is. Ráadásul a tananyagnak állandóan követnie kell a legfrissebb fejleményeket. Ezt a tanszék az én időmben is elég jól kezelte, és úgy hallom, hogy ma is ez a helyzet.

KI: Milyennek látja a mostani Világgazdasági Intézet és a Budapesti Corvinus Egyetem helyzetét az oktatásban kialakult hazai és nemzetközi versenyhelyzetben?

KK: Előre kell bocsátanom, hogy külföldről nézve a tanszék és az egyetem tevékenységének csak az angolul megírt és publikált része létezik. Ez persze lehet, hogy igazságtalan azokkal szemben, akik csak magyarul alkottak nagyot, de tény. Hiszen ugyanez áll a világ összes olyan egyetemére, amely nem száz százalékban tanít vagy képez angolul.

Mindezt előre bocsátva szerintem a Corvinus és a tanszék valahol a regionális középmezőnyben lehet. Itthon mindenképpen a helyi tanszékeknél előrébb tart, és nagyjából a cseh vagy lengyel egyetemekkel/tanszékekkel összehasonlítható. Innen a világ élvonalába ugrás igen nagy erőfeszítést igényelne.

Ne feledjük el, hogy a jelenlegi társadalmi-politikai környezet nem kedvez annak, hogy a tanszék versenyhelyzete erősödjön. Magyarország ma még egy nagyjából nyílt társadalom, de a bezárulás irányába halad. Tessék csak elképzelni, mit gondolna az a nemzetközileg elismert külföldi szakember, akit ide akarnánk csábítani. Most egyelőre tegyük félre azt a kérdést, hogy mennyivel kellene a béreket emelni, és ha csak a külföldi szakértőket fizetnénk meg jól, akkor ez milyen feszültségeket teremtene a tanszéken vagy az egyetemen belül. Egyszerűen lehetetlen lesz nemzetközileg elismert szakemberek toborozni, hiába a jó bérek, ha azok azt látják, hogy a kormány egzecírozza a CEU-t és az akadémiai kutatóintézeteket, meg azt, hogy a társadalmi nemek kutatását nem szakmai, hanem politikai alapon számolták fel. Nagy az esélye annak, hogy a helyi sértettek között a nemzetközileg elismert szakemberek ismerősei vagy barátai lennének. Ezzel persze, nem azt akarom mondani, hogy a CEU-s és akadémiai intézeti oktatók minden egyes mondatával egyet kellene érteni, csak azt, hogy az oktatókat hagyni kell oktatni, a kutatókat pedig kutatni, és a nézetkülönbségeket szakmai fórumokon kell kezelni. Ráadásul azt is meg kell kérdezni, hogy mennyire stabil a Corvinus mögötti állami kiállítás. Amikor még más volt a rektor és Marx szobra állt az aulában, a kormány az egyetem felszámolásában és feldarabolásában gondolkodott. Mi lesz, ha a politika megint változik?

KI: Az egyetem utáni élete során mennyiben, és hol hasznosultak a korábban tanultak, kutatottak?

KK: Az ENSZ-beli munkámban nagy hasznát vettem a tanszéken szerzett közismereteknek, könnyebben el tudtam igazodni a világ ügyeiben, mint a kollégák többsége. Ráadásul a tanszéki tapasztalataimnak köszönhetően válhattam az oktatás és előadás szakértőjévé az UNCTAD-ban. Huszonhat regionális UNCTAD kurzusban játszottam vezető szerepet, az UNCTAD Virtuális Intézetének keretében harminckétszer tanítottam, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet

(ILO) torinói oktatóközpontjában négyszer, a genfi ENSZ-központ információs főosztályának szervezésében hússzor, továbbá, ENSZ-esként tanítottam Lappeenranta-ban, Turkuban (Finnország) és Bucaramangában (Kolumbia) is, stb.

KI: Ezek fényében, mit gondol, hogy milyen irányba (pl. kutatás, oktatás, közösségi élet, stb.) kellene elmozdulnia az intézetnek és miért?

KK: A tanszéknek részben „*think tank*”-ké kellene válnia. Ehhez meg kellene találni azt, hogy a kormányzatokon kívül kik lehetnek a tanácsadás célpontjai, például pártok, civil szervezetek, stb. Ez persze, nem jelentené az oktatási feladatok feladását. Ha a Corvinus nemcsak „*business school*”-lá válik, hanem a közgazdasági kar is erős marad, a tanszék komoly közismereti feladatokat láthat el. Nemcsak a jövő diplomatáit és közgazdáit taníthatja, hanem a jövő üzletembereit is. Valószínűleg a jövőben is szükség lesz iskolateremtő szakemberekre, úgy ahogy Szent Tamás és Palánkai Tibor volt az én időmben. (Simai Mihályt csak azért említem itt csak zárójelben, mert az ő iskolateremtése akkor már inkább az MTA Világgazdasági Intézethez kapcsolódott.) Egyben a tanszéknek a korábbiaknál is erősebben kellene vinnie a „*kompetíció*”-t, vagyis a lehetséges konkurenciával való együttműködést, beleértve a külföldi vetélytársakat és az MTA Világgazdasági Intézetét is. Ezen utóbbival bizonyos munkamegosztás is lehetséges, hiszen ők sokkal kevésbé folytatnak oktató tevékenységet.

KI: Mit gondol, ma miben és hogyan tudna az intézet maradandót alkotni?

KK: Ez a legnehezebb kérdés, ha tekintetbe vesszük a hazai és nemzetközi konkurenciát. A témakeresésben az adhat támpontot, hogy a világgazdaság a liberális rend gyengülésével úgy néz ki, hogy tartósan más, protekcionista pályára áll át. Hogy ez az „új világ” pontosan merre halad, nem tudhatjuk. Erre vagy történelmi párhuzamokat kell vonni (a régebbi populista és protekcionista korszakok összehasonlításával) vagy pedig a kulcsországok átváltozásait kell elemezni. Emellett nyakunkon a negyedik ipari forradalom, amely látszólag nagyrészt ipargazdasági, mikrogazdasági kérdés, de egyben világgazdaság szerkezetét is átformálja. Ezt egyaránt kutatni kell. Persze, a tanszék ezeket a kérdéseket nem magányos farkasként kell, hogy kutassa, hanem a nemzetközi szakmai hálózat szerves részeként.

KI: Köszönöm az interjút.

Az interjút készítette: Kollai István, 2019. március